

Nr 99.

Af grefve **Mörner**, i anledning af Kungl. Maj:ts förslag till lag om aflösning af vissa frälseräntor.

I Kungl. Maj:ts proposition, nr 75, med förslag till lag om aflösning af vissa frälseräntor m. m. föreslås, att frälseränta, som ej, efter hvad särskildt är stadgadt, må inlösas för statsverkets räkning — i allmänhet så kallad frälseskatteränta — må enligt i förslaget närmare angifna bestämmelser aflösas mot ersättning i penningar.

Ersättning, som i regel skall uppgå till tjugufem gånger räntans årliga värde, beräknadt på närmare angifvet sätt, föreslås skola utgå sålunda, att en fjärdedel af densamma gäldas af statsmedel och tre fjärdedelar förskjutas af statsmedel. Såsom afbetalning och ränta å hvad sålunda förskjutits skall fastighetens ägare årligen erlægga ett för hvarje år lika belopp, så bestämdt, att det förskjutna beloppet jämte 4 procent årlig ränta å hvad vid hvarje tid däraf återstår oguldet är 40 år från förskottets utgifvande till fulllo betaldt till statsverket. Af motiveringen inhämtas, att annuiteten å berörda tre fjärdedelar skulle utgöra 5,0523 procent. För aflösning af en frälseskatteränta å 100 kronor skulle alltså hela ersättningsbeloppet beräknas till 2,500 kronor, hvaraf statsverket skulle gälda 625 kronor och förskjuta 1,875 kronor, som af räntegifvaren skulle återbetalas medelst en annuitet af 94 kronor 73 öre årligen i 40 år. Det sålunda föreslagna ersättningssystemet synes mig innebära alltför ringa fördelar för räntegifvaren, särskildt med hänsyn dels till de kamerala förhållanden, som i regel på sin tid föranledde frälseskatteräntornas uppkomst, och dels till den fullständiga inlösning med statsmedel, som numera med gifvits för skattefrälseräntor och dessa räntors därefter följande fullständiga efterskänkande i likhet med öfriga grundskatter.

I den värdefulla och intressanta utredning »Om frälseränta», som på offentligt uppdrag utarbetats af professor B. Ekeberg och som åberopas i motiven till propositionen, lämnas redogörelse för sättet för frälseskatte-

räntornas uppkomst och de därför grundläggande rättsåskådningarna beträffande äganderätt till jord och ränta. Frälse-skatte-räntan definieras (sid. 11) som »en ränta, som förbehållits, då bördsrätten genom dess afhändande till en bonde utsöndrats ur den fulla äganderätten till rent frälse». Med »bördsrätten» afses i detta sammanhang äganderätten till själfva jorden. Å sid. 90 ges i något olika ordalag samma definition med tillägg, att härmed dock endast normalfallet vore angifvet, och att frälse-skatte-räntor undantagsvis uppkommit jämväl på andra sätt. Å sid. 93 angifves den vanliga anledningen till att sådana räntor uppkommit. Där yttras nämligen: »Vanligen föranleddes dylika transaktioner af de numera upphädda förbuden för ofrälse att förvärfva jord under frälsevillkor. Den, som ville afyttra jord af rent frälse natur till någon, som ej tillhörde de privilegierade klasserna, såg sig nödsakad att själf behålla frälsemannarätten och öfverlåta allenast skattemannarätten.» Härefter framhålles, att åtskilliga växlingar och afvikelser från hufvudregeln förekommit.

Af den därefter å sid. 93—122 lämnade utredningen angående ränterättens begreppsmässiga innehåll framgår vidare bland annat (sid. 97), att åtminstone intill slutet af 1600-talet bördsrätterna torde undantagslöst försålt till män af allmogen eller i allt fall till ofrälse personer och att ränterätten åtminstone till sitt hufvudsakliga innehåll varit gifven genom motsättningen mellan frälse- och skattejord, adel och ofrälse; att (sid. 98) det i själfva verket kan sättas i fråga, huruvida under nämnda tid vid frälsejords försäljande till någon, som icke ägde rätt att besitta jord under frälsevillkor, åt denne öfverhufvud kunde med laga verkan öfverlåtas en vidsträcktare rätt, än en kronoskattebonde gemenligen ägde till sin jord; att (sid. 104) emellertid redan tidigt, såsom det synes dock först på 1700-talet, den uppfattningen blef rådande, att dispositionsfrihet gällde beträffande frälseränteaftalets innehåll; att (sid. 115) denna dispositionsfrihet vann uttryckligt erkännande i skatteköpsförordningen den 21 februari 1789; samt att (s. 121) det för frälseräntans begrepp därför icke ens är väsentligt, att rätt till afkomst förbehållits. I trots af att frälseräntans begrepp sålunda under tidernas lopp utvidgats, kvarstår genom det typiska normalfallet, att vid försäljning af äganderätt till frälsejord förbehållits åt frälsemannen en ränta, som i regel åtminstone icke mycket understeg hvad som skulle i skatte-ränta utgått till kronan, ifall jorden varit skattejord.

Att själfva aftalet om räntans förbehållande utgjort en privat rätts-handling mellan frälsemannen och köparen till jorden, torde få anses oförnekligt. Men det bör icke lämnas ur sikte, utan tvärtom vid frågans bedömande vara en hufvudsynpunkt, att staten genom förbudet för ofrälse

att äga frälsejord, hvilket efter åtskilliga inskränkningar fullständigt upphäfdes först år 1810, så att säga framtvingit ett dylikt aftal om räntans behållande i frälsemans ägo. Rättsåskådningen fordrade under en mycket lång tid, att bonden skulle under alla förhållanden betala »ränta» för sin jord, hvilken ränta för skattejord utgick till kronan och för f. d. frälsejord till frälseman. Ifall nu visshet funnes, dels att frälsekatteäntor tillkommit endast af dylik anledning samt dels att i hvarje enstaka fall frälsekatteäntan i aftalet bestämts till precis samma belopp, som skatten till kronan skulle utgjort, därest hemmanet varit af skattenatur, skulle statens nuvarande ställning till frågan om räntornas inlösen icke i sak kunna anses vara väsentligen olika beträffande de bägge slagen af räntor, ty frälsemanen hade ju i sådant fall blott såsom ett slags organ för staten uppfyllt en af staten gifven föreskrift. En dylik visshet finnes emellertid icke. Tvärtom är ådagalagdt, att i enstaka fall frälsekatteäntor tillkommit i annan ordning, och den under senare tid medgifna dispositionsfriheten antyder, att hänsyn icke alltid tagits till skatteäntan. Dock torde man kunna förutsätta, att i de allra flesta fall skatteäntan utgjort en högst betydande del och sannolikt den vida öfvervägande delen af den stipulerade frälsekatteäntan. Härför talar bland annat den omständigheten, att dessa frälsekatteäntor mycket ofta torde hafva bestämts i samma skattepersedlar som skatteäntan, och att skatteäntan från något närbeläget, troligen ungefär jämngodt ansedt skattehemman plägat tagas till förebild, synnerligast i de fall, då frälsehemmanet var gammalt frälse, å hvilken ingen egen ränta funnits.

Äfven lagberedningen har i viss mån delat detta åskådningssätt, hvilket framgår af följande yttrande (sid. 24 i prop.): »Icke heller lärers allt berättigande kunna fränkännas den synpunkten, att, då det är staten, som genom lagstiftningen om frälsejord skapat de förhållanden, hvilka gifvit upphof åt dessa privaträttsliga räntor, det också bör vara statens uppgift att medverka till deras upphörande.» Den departementschef, som den 22 juni 1911 inför Kungl. Maj:t föredrog nu ifrågavarande ärende, skänkte äfven ett visst erkännande åt den af mig nu framhållna synpunkten, då han yttrade (sid. 26): »Säregna förhållanden i äldre tiders skatte-lagstiftning medföra, att det dock icke kan sägas, att skattebegreppet är helt, och hållet främmande för alla de nu icke inlösningsbara räntorna.»

Oaktadt staten sålunda fordom genom sin lagstiftning direkt framkallat antagligen största delen af den nuvarande skattskyldigheten i form af frälsekatteäntor, har dock icke i det nu framlagda förslaget ifrågasatts större bidrag från statens sida än en fjärdedel af räntans kapitaliserade belopp. Att staten skall förskjuta resten mot bästa säkerhet och en ränta,

som fullt täcker statens egen, innebär ingen uppoffring för staten. Bestämmandet af berörda bidragsbelopp synes för öfrigt hafva skett ur helt andra synpunkter än den nu angifna.

Sedan numera skattefrälseräntorna med hela deras kapitalbelopp inlösas af statsmedel och afskrifvas, samt full ersättning af statsmedel utgår till räntegifvarna af dylika ännu oinlösta räntor, framstår det, såsom väl är känt för dem, som haft att syssla med dylika räntor, och såsom ofvannämnde departementschef också framhållit, »för den allmänna meningen bland de af frågan närmast berörda» såsom »orättvist, att de båda hufvudslagen af räntor från statsverkets sida behandlas till den grad olika som för närvarande.»

Vägran från räntegifvarnas sida att utgifva räntan är ingalunda ovanlig, och däraf föranledes långvariga samt merendels ytterst invecklade rättegångar, hvori resultatet oftast beror på en mer eller mindre framgångsrik, men städse svår och dyrbar forskning i kammararkivet och andra arkiv. Vinner rättagaren rättegången, mötes han af räntegifvarnas yrkande att icke lösa persedlarna i pengar utan utgöra dem in natura, hvilket i de flesta fall skulle vara meningslöst för att icke säga utförbart. Äfven från dessa synpunkter torde det få anses såsom ett allmänt intresse, att nu ifrågavarande förhållanden undanröjas. Men utsikten att först efter en måhända lång och dyrbar rättegång få ränterätten och dess innehåll fastslagna torde i många fall föranleda rättagaren att icke taga initiativ till röntans aflösande utan i stället låta de nuvarande förhållandena förblifva orubbade, så länge räntegifvarna ej göra svårigheter i fråga om betalningen. Och ej heller för räntegifvaren torde förmånen, att först efter 40 år bli fri från röntan och att intill dess betala endast 5,27 procent (100—94,73) lägre ränta än förr, alltid uppväga de af proceduren för röntans aflösande föranledda kostnaderna, eventuellt för rättegång. Vill man verkligen vinna ett ordnande inom rimlig tid af dessa föråldrade och i flera hänseenden ytterst ofördelaktigt verkande förhållanden, synes det nödvändigt, att statens andel i aflösningssättningen höjes.

Såväl af historiskt-kamerala grunder som af praktiska skäl tillåter jag mig därför föreslå en sådan höjning.

Det torde, såsom ofvan sagts, kunna antagas, att skatteröntan i de allra flesta fall ingått i frälsskatteröntan med ett belopp, som icke mycket understiger sistnämnda röntans hela belopp. Ett konsekvent fullföljande af denna uppfattning skulle föranledt förslag, att nästan hela röntebeloppet skulle gäldas af staten. Då emellertid förhållandena uppenbarligen växla betydligt samt det icke lär vara möjligt och i hvarje fall icke lämpligt att nu söka för hvarje frälsskatterönta utröna storleken af det belopp,

som kan anses utgöra den däri ingående verkliga skatteräntan, torde det vara nödvändigt att, såsom i propositionen föreslås, ålägga staten att gälda en viss för alla räntor af ifrågavarande slag lika andel. Jag finner mig böra föreslå, att denna andel höjes från en fjärdedel till hälften af räntans kapitalbelopp.

Äfven med sådan begränsning af statens bidrag skulle räntegifvarens fördelar af aflösningen väsentligt ökas, i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag, i det att amorteringstiden kunde sänkas till 25 år och likväl annuiteten under denna tid, utgående efter 6,4012 procent, skulle bli afsevärdt lägre. Med begagnande af det i statsrådsprotokollet använda exemplet skulle nämligen af en frälseränta å 100 kronor, kapitaliserad till 2,500 kronor, statsverket gälda 1,250 kronor samt förskjuta 1,250 kronor, som skulle af räntegifvaren återbetalas under 25 år med allenast 80 kronor 1 öre årligen.

Det är uppenbart, att härigenom statsverkets direkta kostnader för ränteaflösningen skulle fördubblas, men detta kan jag, på grund af hvad jag ofvan anfört, icke finna annat än fullt befogadt.

Jag tillåter mig alltså hemställa, att Riksdagen måtte besluta, att 2 § i den föreslagna lagen om aflösning af vissa frälseräntor måtte erhålla följande lydelse:

2 §.

Af ersättningen varde hälften af statsmedel gulden och hälften af statsmedel förskjuten.

Såsom afbetalning och ränta å hvad sålunda förskjutits skall fastighetens ägare årligen erlægga ett för hvarje år lika belopp, så beständt, att det förskjutna beloppet jämte fyra procent årlig ränta å hvad vid hvarje tid däraf återstår oguldet är tjugufem år från förskottets utgifvande till fullo betaldt till statsverket.

Stockholm den 26 mars 1912.

Arel Mörner.